

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИЗНАЧЕННЯ РОЛІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

Смоквіна Г.А., к.е.н., доцент,
В.А. Шудра

Одеський національний політехнічний університет

Соціально-економічне процвітання країни в XXI сторіччі потребує якісних зрушень у розвитку суспільства і виробництва, що зумовлюють перехід від традиційної економіки, базованої на матеріальних активах та фінансовому ресурсі/капіталі, до інтелектуально-зорієнтованої економіки, основою якої постають матеріальні та нематеріальні активи, до того ж перевага на боці останніх: насамперед це стосується інтелектуального капіталу.

Підвищення значення освіти і науки, посилює роль інтелектуальної діяльності в усіх сферах промисловості. У складі національного багатства домінування інтелектуального капіталу стає очевидним.

У зв'язку з тим, що інтелектуальний капітал є якісно новою формою капіталу, необхідною для створення інтелектуального продукту і бажаного доходу, неодмінною передумовою інноваційного розвитку підприємств, зокрема на засадах бізнес-партнерства з освітньо-науковим сектором, вчені приділяють досить значну увагу дослідженню сутності терміну «інтелектуальний капітал», його складовим, процесам його формування, обліку та оцінювання [1-6]. Проте, незважаючи на наявність великої кількості досліджень з цієї проблематики, категорія «інтелектуальний капітал» досі залишається однією з невизначених і найбільш динамічних.

Водночас глибокі теоретико-методологічні дослідження цієї економічної категорії були започатковані ще у XX ст. у працях Л. Едвінсона [7], Т. Стюарта [8], С. Алберт і К. Бредлі [9], Дж. Тіс [10], В.С. Ефремова [11], О. Бутнік-Сіверського [12], Р. Булиги та П. Кохно [13], Б. Брукінга [14], А. Чухно [15], В.Л. Іноземцева [16], Б.Б Леонтьєва [17] та ін. (табл. 1).

Таблиця 1 – Підходи до трактування поняття «інтелектуальний капітал»

Автор	Визначення
1	2
Л. Едвінсон	Розглядає інтелектуальний капітал як знання, яке можна конвертувати у вартість.
Т. Стюарт	Стверджує що інтелектуальний капітал – це невидимі активи, знання, базисна компетенція, стратегічні активи, базисні можливості, невлімові ресурси, організаційна пам'ять.
С.Алберт К. Бредлі	Називають інтелектуальний капітал процесом перетворення знань невідчутних активів в корисні ресурси, які дають конкурентні переваги індивідуумам, фірмам і націям
Дж. Тіс	Застосовує синонімічне інтелектуальному капіталу поняття «знаннєві активи», акцентуючи таким чином на необхідності отримання економічної вигоди від індивідуальних і організаційних знань як стратегічних активів.
В.С. Ефремов	Вважає, що інтелектуальний капітал – це знання, які має в своєму розпорядженні організація, виражені в ясній, недвозначній формі, що легко передається.
О.Бутнік- Сіверський	«Інтелектуальний капітал – це один із різновидів капіталу, який має відповідні ознаки капіталу і відтворює, одночасно, властиву лише йому специфіку і особливості. Як економічна категорія інтелектуальний капітал розглядається з позиції авансованої інтелектуальної власності, що під час свого руху приносить більшу вартість».
Р. Булига, П. Кохно	Формалізований і зафіксований інтелектуальний матеріал, що використовується для виробництва більшцінного майна.

Продовження таблиці 1

1	2
Б. Брукінг	Визначає інтелектуальний капітал як термін для позначення нематеріальних активів, без якого компанія не може існувати.
А. Чухно	Він уявляє інтелектуальний капітал як суму всього того, що знають працівники компанії і що дає конкурентну перевагу компанії на ринку: патенти, процеси, управлінські навички, технології, досвід та інформація про споживачів і постачальників.
В.Л. Іноземцев	Визначає інтелектуальний капітал як «колективний мозок», що акумулює наукові та буденні знання працівників, інтелектуальну власність і накопичений досвід, спілкування й інформаційну структуру, інформаційні мережі й імідж підприємства
Б.Б.Леонтьєв	Під інтелектуальним капіталом підприємства розглядає вартість сукупності інтелектуальних активів, що є у нього, включаючи інтелектуальну власність, його природні і придбані інтелектуальні здібності і навички персоналу, а також накопичені бази знань і корисні стосунки з іншими суб'єктами.

Як бачимо поняття інтелектуального капіталу нині трактується по-різному: 1) як знання; 2) як нематеріальні активи; 3) інтелектуальні активи, інтелектуальні ресурси.

Тобто інтелектуальний капітал – це знання, які можна перетворити на прибуток та оцінити.

Одним із найважливіших чинників, що визначають формування, розвиток інтелектуального капіталу і його раціональне використання, є освіта, а також накопичення й використання знань.

Використання інтелектуального капіталу надає можливість забезпечити сприятливі умови для інноваційного зростання промислового підприємства через гармонійне поєднання корпоративного, індивідуального та суспільного капіталів. Тому інтелектуальний капітал може розглядатися на трьох рівнях: індивідуальному, корпоративному та суспільному (табл. 2).

Таблиця 2 – Рівні інтелектуального капіталу промислового підприємства

Інтелектуальний капітал				
Корпоративний капітал			Індивідуальний капітал	Суспільний капітал
Зовнішня інформація	Корпоративна інформація	Формалізовані знання, знання на носіях	Неформалізовані знання, інтелектуальна власність	Людський потенціал, особисті якості, моральні цінності, уміння та навички
Інформація			Знання	Відношення між працею і капіталом
Діалектична система «інформація-знання»				

Корпоративний, індивідуальний та суспільний капітал взаємодіють між собою.

Тобто інтелектуальний капітал промислового підприємства створюється людським персоналом, людиною, яка інформацію перетворює в знання.

Частина знань людина своїм рішенням переводить у ранг формалізованих і таким чином перетворює їх в корпоративний капітал, а частина залишає собі у вигляді «ноу – хау».

Практично всі рівні інтелектуального капіталу можуть функціонувати тільки у взаємозв'язку з людиною, так як безпосередні або опосередковані їх носії приводяться в дію знаннями та вміннями людини. Тому відсутність, або неналежне інвестування в розвиток людських ресурсів, недооцінка працівників, їх необґрунтоване звільнення призводить до знецінення інтелектуального капіталу підприємства [18].

Узагальнюючи вище наведене можна стверджувати що інтелектуальний капітал – це економічні відносини з приводу відтворення і відчуження результатів інтелектуальної (креативної) діяльності між носіями інтелектуальних здібностей, які набувають форми інтелектуальної власності, та її потенційними споживачами [19].

Таким чином інтелектуальний капітал має такі специфічні ознаки:

– не є матеріальним у традиційному розумінні, хоча форми, яких набувають інтелектуальні активи, можуть бути матеріальними;

– перебуває одночасно у формах запасу і продукту, його споживання є водночас його примноженням;

– зберігається та нагромаджується у специфічних, нетрадиційних формах;

– є основним компонентом визначення ринкової вартості сучасних підприємств.

Загальні властивості інтелектуального капіталу зводяться до наступного:

1) капітал виступає як економічна категорія і за своїм соціально- економічним змістом не є майном;

2) капітал має вартісну оцінку і є «самозростаюча» вартість;

3) капітал існує лише за певних соціально-економічних умов, властивих ринковому середовищу;

4) капітал розглядається як авансована вартість і після завершення кругообігу повертається з додатковим доходом;

5) капітал є частиною багатства (фінансових ресурсів) підприємця (сума вартісної оцінки майна та коштів), може бути інновацією [20].

Серед ключових проблем управління інтелектуальним капіталом підприємства, вирішення яких залежить, зокрема, й від достеменного визначення його сутності так складу, слід зазначити проблему обліку та оцінювання. Досі, більшість напрацювань з цього питання концентрується на аспектах обліку нематеріальних активів [21-22]. Проте, як показали проведенні дослідження сутності цієї категорії – вона є набагато ширшою.

Таким чином роль інтелектуального капіталу підприємства надзвичайно важлива в сучасних умовах ринку і полягає у впливі елементів інтелектуального капіталу на економічні результати і формуванні різних економічних цінностей підприємства.

Серед таких цінностей слід виділити: збільшення ринкової вартості підприємства, підвищення ефективності використання всіх ресурсів підприємства, зростання продуктивності підприємства, розвиток інноваційного потенціалу, розширення і вдосконалення конкурентних переваг підприємства.

Особливе місце в визначенні місця та ролі інтелектуального капіталу займає дослідження структура, функції, форми та класифікації інтелектуального капіталу промислового підприємства який значною мірою визначає їх характер.

Література:

1. Ковтуненко К.В. Теоретико-методологічні засади формування інтелектуального капіталу інноваційно-активного промислового підприємства в умовах стратегічних змін: [монографія] / К.В. Ковтуненко – Одеса: ФОП Бондаренко М.О., 2014. – 496 с.
2. Філіппова С.В. Організаційно-економічне забезпечення комерціалізації результатів науково-технічних досліджень вищих навчальних закладів та їх наукових підрозділів, що сприяє інноваційному розвитку України: [моногр.] / [С.В. Філіппова, К.В. Ковтуненко, Л.О. Волощук, С.А. Нізяєва та ін]. – Донецьк: Вид-во «Ноулідж» (донецьке відділення), 2012. – 326 с.
3. Інноваційна економіка : теоретичні та практичні аспекти / Є. І. Масленніков [та ін.] ; за ред.: Є.І. Масленніков . – Херсон: Грінь Д.С., 2016. – 854 с.

4. Філіппова С.В. Особливості процесу комерціалізації інноваційних розробок промислового підприємства [моногр.] / С.В. Філіппова, Ю.В. Ковтуненко. – Луганськ: Вид-во «Ноулідж», 2013. – 214 с.
5. Волощук Л.О. Інноваційний розвиток та економічна безпека промислових підприємств: проблеми комплексного управління: [моногр.] / Л.О. Волощук. – Одеса: ФОП Бондаренко М.О., 2015. – 396 с.
6. Волощук Л.О. Методичні засади та проблеми оцінювання інтелектуальної складової інноваційного розвитку промислового підприємства / Л.О. Волощук // Економічний аналіз: зб. наук. праць. – Тернопіль, 2014. – Вип. 2, Т. 18. – С. 87-94.
7. Эдвинсон Л. Корпоративная долгота. Навигация в экономике, основанной на знаниях / Л. Эдвинсон. – М.: ИНФРА-М, 2005. – 234 с.
8. Стюарт Т.А. Интеллектуальный капитал. Новый источник богатства организаций / Т.А. Стюарт; пер. с англ. В. Ноздриной. – М.: Поколение, 2007.
9. Albert S., Bradley K. The Impact of Intellectual Capital / Open University Business School pricing Paper. – 1996. - № 15. – P. 15 – 20.
10. Тис Дж. Получение экономической выгоды от знаний как активов: «новая экономика», рынки ноу-хау и нематериальные активы / Дж. Тис // Российский журнал менеджмента. – 2004. - № 1. – С. 12 – 17.
11. Ефремов В. С. Бизнес-системы постиндустриального общества / В.С. Ефремов // Менеджмент в России и за рубежом. – 1999. – № 5. – С. 18 – 26.
12. Бутнік-Сіверський О.Б. Інтелектуальний капітал: теоретичний аспект / О.Б. Бутнік-Сіверський // Інтелектуальний капітал. – 2002. – № 1. – С. 16-27.
13. Бульга Р., Кохно П. Природа и экономическая сущность интеллектуального капитала// ИС. Промышленная собственность, - 2006. - №11.
14. Брукинг Э. Интеллектуальный капитал: ключ к успеху в новом тысячелетии. - Питер, 2001, 288 с.
15. Чухно А. Інтелектуальний капітал: сутність, форми та закономірності розвитку// ЕУ, - 2002. - №11-12.
16. Иноземцев В. Л. К теории постэкономической общественной формации / В. Л. Иноземцев. – М.: Academia, 1995. – 452 с.
17. Леонтьев Б. Б. Цена интеллекта. Интеллектуальный капитал в российском бизнесе / Б. Б. Леонтьев. – М.: Акционер, 2002. – 225 с.
18. Нанівська Є.В. Інтелектуальний капітал: сутність та значення у сучасних умовах / Є.В. Нанівська // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – № 21.15. – С. 256–262.
19. Зиновий В. Интеллектуальный капитал как базовая характеристика стоимости бизнеса / В.Зинов, К. Сафарян //Интелектуальная собственность. – 2001. – N ° 5–6. –С. 23–25.
20. Мазарчук А.Ю. Аналіз структури інтелектуального капіталу підприємства / А.Ю. Мазарчук, І.І. Ткач // Вісник Хмельницького національного університету. Серія: «Економічні науки». – 2010. – № 6, Т. 4. – С. 336 – 339.
21. Побережець О.В. Ідентифікація та класифікація нематеріальних активів та проблеми їх визначення: [Електронний ресурс] / О.В. Побережець, К.В. Іванова // Економіка: реалії часу. – 2012. – № 2 (3). – С. 98-104. – Режим доступу до журн.: <http://economics.opu.ua/files/archive/2012/No2/98-104.pdf>.
22. Maslennikov E.I. Intangible assets in the context of the accounting policies of the industrial enterprise [Електронний ресурс] / E.I. Maslennikov, L.O. Voloschuk, Y.A. Nekipelova / Економіка: реалії часу. – 2014. – № 3, (13). – С.104-108. – Режим доступу до журн.: <http://economics.opu.ua/files/archive/2014/No3/104-108.pdf>.